

Jurčo, Ján

Inovačné postupy vo výskume slovanského romantizmu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2004, vol. 53, iss. X7, pp. 161-163

ISBN 80-210-3357-6

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103167>

Access Date: 29. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

otázky komparatistické a dopad fenoménu odlišnosti při překládání na pozadí dvou přece jen odlišných kulturních a společenských kontextů.

Autorka si je vědoma až kanoničnosti Popovičova pokusu vypracovat ucelený teoretický translátologický systém (už od jeho první knihy *Preklad a výraz*, 1968), vycházející ze všeobecné teorie komunikace a Mikovy soustavy výrazové, ale zároveň nastiňuje aktualizaci tohoto systému Popovičovými žáky a následovně (teoretizující praktici Ferenčfk, Hochel, Rybák, Slobodnfk, Turčány, Vilikovský a praktici jako Feldek nebo Hečko), kteří se snaží posunout daný typ myšlení z dobové „zablokovanosti“ (termín B. S.) dál, i když ani seminář k nedožitým šedesátinám A. Popoviče (1993) výraznější změny nepřinesl (kapitola *Na rozhraní dvoch epistém*). Konkrétněji do Popovičova translátologického myšlení vstoupila Suwara v kapitole *Tkanivo Popovičovo modelu prekladu*, v níž klade důraz na úvahy o kódování originálu, dekódování a interpretaci při překládu a sekundárním uložení do systému cílového jazyka – samozřejmě se zřetelem ke konkrétnímu kontextu. K aktuálním otázkám se autorka obrátila v kapitole *Intertextualita – úloha pre prekladateľa?*, v níž uvažuje o překladech postmodernistické literatury.

Druhou část monografie otevírají reflexe myšlení o pojmu, který hrál významnou úlohu v umění všech dob – o vkusu, v tomto případě v rámci překládu (kapitola *Vkus – umenie – preklad*), a nastiňuje dobové posuny. Kapitola nazvaná *Preferencie výberu prekladov z poľskej literatúry na Slovensku* vychází z předchozích autorčinych úvah a snaží se zmapovat vliv společenské a politické situace na konkrétní překládatelské počiny v minulosti i dnes. V tomto smyslu se vrací k názorům P. Winczera a J. Hvišče o dekádnosti proměn preferencí (např. padesátá léta a nastolení socialistického realismu, sedmdesátá a normalizace, osmdesátá a odmítnutí polských „úpadkových“ tendencí, devadesátá léta a snaha o prezentaci polské emigrantské literatury a vytvoření spojnice s těsně poválečnými roky akcentací religiозní polské poezie) a zdůrazňuje kompetenci překládatelů, ale zároveň upozorňuje na význam mimoliterárních vlivů v jiném kulturním kontextu.

Tato „jinost“, tedy odlišnost funkcí a místa literárního díla při dekódování a interpretaci překládu v rovině dvou různých kultur, je ústřední otázkou poslední kapitoly monografie B. Suwary: *Komparatistika – inakosť – preklad*. Autorka usiluje pojmenovat hlavní úkoly překládatelů/komparatistů související s realizací vzájemné komunikace odlišností a dospívá k závěru, že je to činnost velice riziková pro překládané dílo – hrozí mu totiž vzhledem k odlišnosti neporozumění nebo dokonce odmítnutí recipientem.

Domnívám se, že Bogumiła Suwara přišla do soudobé translátologie se zajímavým příspěvkem – teoreticky fundovaným a prakticky zacíleným. Navíc se dotkla teoretických otázek, které se obvykle formulují se zvýšenou opatrností, a problémů, jimž polsko-slovenské vztahy procházely a procházejí (totéž se týká česko-polských vztahů) – v souvislosti s místem literatury v uměleckém kontextu nově se formující společnosti národů středoevropského areálu.

Ludvík Štěpán

INOVAČNÉ POSTUPY VO VÝSKUME SLOVANSKÉHO ROMANTIZMU

Sergej Makara – Natália Kyseľová: *Výhonky triadickosti*. Katedra slovanských jazykov FiF v Banskej Bystrici, Banská Bystrica 2002.

Sergej Makara ma prekvapil: doteraz som ho vnímal viacej ako básnika a menej ako literárneho vedca. Svoj názor si musím poopraviť: i básnik i vedec. No netrúfam si povedať, ktorá stránka z týchto činností je závažnejšia. Zborník štúdií *Výhonky triadickosti* (predchádzala mu séria štúdií zo slovanského romantizmu), napísaných len Sergejom Makarom, ale aj v spoluautorstve s Natáliou Kyseľovou, predstavuje Sergeja Makaru ako literárneho vedca, ktorý opustil metódy literárnej vedy v praxi overené a vydal sa za dobrodružstvom poznania, za hľadaním komplexného poznávania Odojevského. Vidí ho v súradniciach dobových, spoločenských, sociálnych, kultúrnych i literárnych rozmerov, zasadeného nielen do rámca osobného, ale aj národného a nadnárodného (slovanského).

Sergej Makara je autorom týchto štúdií, napísaných slovensky: *Triadickosť* v tvorbe V. F. Odojevského – aktuálnych aj pre slovenskú literárnu vedu a *Na romantických krídlach do tajomného chrámu umenia* (venovaný jubileu prof. PhDr. Andreja Červeňáka, DrSc.). V ruštine: *Fenoménu prostredia* v diele V. F. Odojevského – *Kaťa* alebo *História chovanice*. V spoluautorstve s Natáliou Kyseľovou napísal štúdie: *Romantický synkretizmus v Slove* o pluku Igorovom, *Špecifikum poetiky V. F. Odojevského z pohľadu súčasnej literárnej vedy*, *Ruský romantik V. F. Odojevskij a bieloruský literárny romantizmus 20. stor. a Triadickosť* v koncepcii slovanského romantizmu Andreja Červeňáka a Sergeja Makaru. Zborník štúdií uviedol Andrej Červeňák.

Tituly príspevkov napísaných v ruštine som poslovenčil. Sergej Makara aj Natália Kyseľová sa v prístupe k slovanskému romantizmu inšpirovali koncepciou slovanského romantizmu u Andreja Červeňáka (exaktne a terminologicky podnetne vypracovanej), založenej na princípoch antropologizmu, z nich vyplývajúcich genologických foriem, ale aj poetike triadickosti: romantično-realistično-symbolično. V literárnomvednom bádání Červeňáka sa tieto princípy ukazujú ako inšpiratívne, plodné a vytvorili široký priestor aj časové rozmary na skúmanie slovanských i svetových romantických literatúr. Humanizácia človeka, jeho interakcia s vesmírom, i formovanie do podoby, v akej sa asi nikdy neocitne, zostáva, práve preto, permanentne prítlačlivá pre všetky druhy umenia.

V istom bode sa však Makara s Červeňákom rozchádzajú a Makara sa uberá vlastnou cestou: „Žiada sa povedať, že až po pojem duchovno – symbolistično kráčaťe spolu s Andrejom Červeňákom, avšak tento bod antropologickej genológie vnímame inak – nazývame ho vizionárstvom... Prof. Červeňák uplatňuje, podľa nášho názoru, ontologické hľadisko (symbolično ako transcendentálnu a duchovnú danosť človeka, jeho spojenie „s inými svetmi“ (...my uprednostňujeme) genologické hľadisko – odvekú túžbu prekonať hranice existujúceho vytváraním a predvídanosťou vízií (vizionárstva) o údele (osude) sveta a človeka v procese ich evolučného vývoja v triadickej súvzťažnosti realistična-romantična-vízie“ (s. 93). Makarovu víziu sa mi žiada doplniť a precizovať termínom intuícia (inštinkt), hoci je do istej miery obsiahnutý v predvídanosti. Intuícia sa uplatňuje v umení, ktoré sa vyjadruje v obrazoch, a nie logickou argumentáciou. Skryté a doposiaľ neexplikované podnety (budú niekedy?) na zrod literárneho obrazu, náhle vnuknutie, poznanie, odhalenie sa často uplatňuje v umení. Rodia sa spontánne, nepoznáme ich zdroj, cestu k ich vzniku a nevieme doposiaľ ani verifikovať príčiny ich účinku na človeka, lebo je daný a determinovaný mnohými faktormi (vzdelaním, osobným usposobením, vekom, zdravotným stavom a pod.). V nejednom prípade intuícia predbehla v literatúre vedecké poznanie a práve tá sa skôr dopátra istých skutočností ako veda. Tá božská intuícia, ktorá je nerozlučne spätá práve s romantickým božským vnuknutím, inšpiráciou takou charakteristickou pre umenie literárneho romantizmu, rozširuje hranice Makarovho vizionárstva a zakotvuje ho v princípoch romantickej tvorby. Ved' termín kvark sa nezrodil v hlave vedca, ale pochádza z románu Jamesa Joycea.

Sergej Makara a Natália Kyseľová prispievajú k stavbe honosného chrámu romantickej literatúry v slovanských literatúrach, v ktorého kompozícii sú zakomponované barokové prvky (z baroka sa mnohé uplatnilo aj v romantizme) s presnou a výstižnou terminológiou. Teória o romantizme, dnes už nesmiernu rozkošatená, sa obohatila aj ich prínosom.

V metodologických prístupoch sa Kyseľová v mnohom od Makaru neodlišuje. A ak predsa v niečom, tak v tom, že sa miestami opiera o konkrétny text literárneho diela, a to aj v štúdiách, ktoré napísala s Makarom spolu. Makara vo svojich štúdiách tento aspekt neuplatňuje, hoci jeho podnetné postrehy si to priam vyžadujú, ako napr.: „Obraz ďalšieho hlavného hrdinu Radeckého je čisto romantický a výrazne odlišuje povahu Zinaidy. Romantickosť sa prejavuje v jeho rečovej charakteristike, ktorá sa prejavuje vznešenosťou kvetnatosťou i pátosom“ (s. 30). Bohatosť ruskej slovnej zásoby, konfigurácia jazykových prostriedkov, akcentovanie iných zložiek osobnosti, mentalita, slovom iné možnosti i tradície ruskej literatúry môžu aj dnes plodne pôsobiť na slovenskú literatúru.

Autori štúdií analyzujú všetky zložky tematickej výstavby, štýlu i kompozície, štruktúru textov. Čítať pozadie slohovotypologických a štylistických kánonov autorovo osobné usposobenie v národnom aj nadnárodnom kontexte romantizmu. Analýzy sú presné, inšpirujúce, terminologicky bohato dotované. Miestami však nadobúdam dojem, že subjekty literárnych vedcov stoja nad subjektom autora. Cesta, ktorú nastúpili koncepciou romantizmu v slovanských literatúrach, pre-

vzdušnila romantické nebo, naznačila perspektívu ďalšieho vývinu vo výskume nielen romantickej literatúry.

Nemôžem sa však ubrániť dojmu: Neprerastá romantizmus vo výskume literárnej vedy na horizontále i vertikále do panromantizmu (či panromantična?). V živote nie je nič bez synkretickej príchute, a to platí aj o literatúre. Ved' princípy, ktoré vo výskume uplatňuje Červeňák i autori zborníka, sa v jednotlivostiach vyskytujú v národných aj v nadnárodných procesoch v každom období, len v nerovnakej miere. Práve z uvedeného dôvodu výskumu romantizmu ako problému literárnej vedy treba otvoriť hranice komparácie v medziliterárnom procese. Komparatistika by tento výskum uzemnila a zviazala ho s konkrétnymi problémami literárnej histórie, teórie, dejín a značne zúžila možnosti prerastania do vágnosti. S podobným prístupom k realizmu, no v inom čase, v inej kultúrnej a literárnej situácii sme sa mohli stretnúť v koncepcii R. Garaudyho „realizmus bez brehov“. Obidva prúdy – romantizmus i realizmus – nie sú rezervované len pre isté obdobie „evolučného vývinu“ literatúry.

Honosný a monumentálny chrám sa dobudováva; výzdoba, ozdobenie, učiteľ i apoštolovia sú v ňom už prítomní. Chýbajú ešte žiaci, ktorí by z náuky o romantizme nedostali len poznanie v teóriách, ale „zakúšali“ z nich aj pocity lahody, pohody, krásna, no i ošklivosti a pod. Teda zostup k estetike literárneho procesu, autora, jeho diela a postáv. Tým by výskumu narástli krídla, zoživotnil by sa, lebo by smeroval tam, kde konečnú stanicu má mať – pri čitateľovi a od neho odrazovým pohybom k autorovi.

Slovo o pluku Igorovom, Odojevskij a ich text sú na Slovensku, v jeho čitateľskej lektúre málo známe. Odojevskij ani nebol preložený do slovenčiny. Tým skôr sa žiadalo oprieť o texty, priblížiť ich neprofesionálom, ale aj radovým čitateľom v slovenčine. Ved' Slovo a pluku Igorovom a Proglas patria k pilierom slovenskej kultúry i literárnej význanosti.

Princípy výskumu slovanskej romantizmu v koncepcii Andreja Červeňáka i ich obohacovanie Sergejom Makarom a Natáliou Kyseľovou utvárajú predpoklady pre skúmanie nielen literárnych procesov, ale aj individualizáciu v rozmanitých polohách a rozmeroch, pre štúdium detailov, nuansov a ich tonality.

Ján Jurčo

ŽEŇ Z HÁJEMSTVÍ NEJSTARŠÍ DIOVY DCERY

František Všetička: *Kroky Kaliopé. O kompoziční poetice české prózy čtyřicátých let 20. století*, Votobia, Olomouc 2003, 288 s.

Emeritní docent Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci **František Všetička** (narozen 1932) patří k málu českých literárních historiků a teoretiků, kteří se věnují české literatuře jako celku (tedy od nejstarší po současnou tvorbu), ale soustřeďují se na určitou problematiku – ve Všetičkově případě jde o poetiku literárních děl, resp. o jejich kompozici – o propojení jejich obsahové a formální stránky při výstavbě textu. To však je pouze jeden proud z autorovy rozsáhlé činnosti. Všetička se zabývá i literaturou slovenskou, ruskou a polskou, překládá (hlavně soudobé polské básníky) a také píše původní beletrii a fejetony-skici. Jen pro ilustraci – Všetička dosud vydal čtrnáct literárněvědných knih: mj. o V. Říhovi, J. Š. Kubínovi, J. Á. Komenském, J. Arbesovi, J. a K. Čapcích nebo M. Horníčkoví, svůj hlavní vědecký zájem zúročil v publikacích Stavba prózy, Stavba básně, Stavba dramatu, Podoby prózy a Tektonika textu. Je autorem románů Před branami Omegy a Daleký dům a knih Vnitřní vitráže a Olomouc literární.

Nejnovější Všetičkův počín, kniha *Kroky Kaliopé. O kompoziční poetice české prózy čtyřicátých let 20. století*, se de facto rozpadá do dvou částí: v první autor shrnul parciální studie o různých dílech autorů, která vznikla ve 40. letech XX. století (s. 9–144) a zakončil ji studii *Česká próza čtyřicátých letech z hlediska kompoziční poetiky* (s. 145–155), druhá obsahuje rozsáhlou teoretickou studii *Co je kompoziční výstavba* (s. 156–57), která přináší nástin a rozbor některých pojmů výstavby literárních děl, především prózy, ale rovněž básně, jež autor dokládá na bohatém materiálu z naší i světové literatury.